

Juha Knuuti ja Mika Vidlund

Yrittäjien lakisääteinen sosiaaliturva Euroopassa

Eläketurvakeskuksen katsauksia
2006:1

Eläketurvakeskus • Pensionsmyndigheten

KATSAUKSIA

Juha Knuuti ja Mika Vidlund

Yrittäjien
lakisääteinen sosiaaliturva
Euroopassa

Eläketurvakeskuksen katsauksia
2006:1

Eläketurvakeskus • Pensionsmyndigheten

KATSAUKSIA

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 010 7511 • Faksi (09) 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tfn 010 7511 • Fax (09) 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Tel. +358 10 7511, Fax +358 9 148 1172

Edita Prima Oy

Helsinki 2006

ISSN 1236-7737

ABSTRAKTI

Katsauksessa tarkastellaan yrittäjien sosiaaliturvan kattavuutta eri EU-maissa sekä Islannissa, Norjassa, Sveitsissä ja Liechtensteinissa. Katsauksen pääpaino on yrittäjien eläketurvasa, mutta lisäksi käydään lyhyesti läpi yrittäjien turvaa sairauden, tapaturman ja työttömyyden varalta.

Yrittäjien eläkejärjestelmät muodostavat melko hajanaisen kokonaisuuden, kun järjestelmiä vertaillaan kansainvälisesti. Eläkejärjestelmiä on rakennettu joko kansanvakuutuksen tai työväenvakuutuksen mallia noudattaen. Maat, jotka ovat rakentaneet eläkejärjestelmiään kansanvakuutusmallin mukaisesti, ovat sisällyttäneet vakuutukseen myös yrittäjät muun väestön tavoin. Tällaisia maita ovat mm. Pohjoismaat ja Alankomaat. Työväenvakuutusperiaatteen mukaisesti rakennetut eläkejärjestelmät ovat alun perin puolestaan rajanneet yrittäjät eläketurvan ulkopuolelle, kuten Ranskassa ja Saksassa. Nämä historialliset järjestämismallit ovat luoneet pohjan yrittäjien eläketurvan nykyiselle muotoutumiselle. Nykyään yrittäjät kuuluvat pääosin samaan lakisääteiseen eläkevakuutukseen kuin palkansaajat tai eri yrittäjäryhmillä on omat vastaavat eläkejärjestelmät.

Vaikka yrittäjien eläkevakuutuksen kattavuus on varsin hyvällä tasolla, on ongelmana yrittäjien maksamat liian pienet sosiaaliturvamaksut suhteessa heidän todellisiin tuloihin. Yrittäjillä alivakuuttaminen on yleistä varsinkin niissä maissa, joissa vakuutusmaksut perustuvat yrittäjän itse ilmoittamiin työtuloihin. Suomessa alivakuuttamista on pyritty ehkäisemään lisäämällä joustoja yrittäjän työtulon määrittämisessä. Monissa maissa yrittäjät alivakuuttavat itsensä maksamalla vain minimivaatimusten mukaista eläkemaksua. Tällainen havainto on tehty ainakin mm. Kyproksella, Tshekissä, Espanjassa ja Puolassa. Minimivaatimuksia ollaankin korottamassa useassa maassa.

Yrittäjien lakisääteisen tapaturmavakuutuksen kattavuus on selkeästi eläkevakuutusta vähäisempää. Useassa maassa yrittäjien lakisääteinen tapaturmavakuutus on vapaaehtoinen tai sitä ei ole järjestetty ollenkaan. Lakisääteisen sairausvakuutuksen osalta yrittäjillä on useassa maassa yleensä huomattavasti pidemmät karenssiajat kuin palkansaajilla.

ABSTRACT

This review examines the social security coverage of self-employed people in different EU countries and in Island, Norway, Switzerland and Liechtenstein. The main focus is on old-age pension insurance but also coverage of sickness cash benefits, benefits from insurance for accidents at work and unemployment benefits are briefly analysed.

The pension schemes of self-employed people are quite diverse when compared internationally. Pension schemes can be divided into two separate categories. A pension scheme can be based on residential status or it can be employment-based. Those countries whose pension schemes cover all residents have also included self-employed people in the scheme. The Nordic countries and the Netherlands are an example of this kind of countries. Pension schemes which are based on employment may initially have excluded self-employed people from the scheme. Self-employed people can belong to the same statutory scheme as employees or they can have their own special schemes which they can belong to obligatorily or voluntarily. Sometimes they can not join even voluntarily in some schemes.

Even though the coverage of self-employed people's pension schemes are quite good nowadays, there are problems with the contributions. Self-employed people are paying too low insurance contributions in proportion to their annual income and their social insurance stays much too weak. Underinsuring is general in those countries where the insurance contributions are based on announcement of annual income by the self-employed persons themselves. In Finland the aim has been to prevent underinsuring by introducing more flexibility in the determining of the self-employed person's earned income. In many countries self-employed people are paying only statutory minimum contributions, like in Cyprus, the Czech Republic, Spain and Poland. Minimum contribution requirements have now been raised in many countries.

Coverage of statutory insurance for accidents at work and occupational diseases is not as good as old-age pension insurance. In many countries statutory insurance for accidents at work and occupational diseases of self-employed people is voluntary or it does not exist. In statutory sickness (cash benefits) insurance self-employed people often have longer waiting periods than employees.

SISÄLTÖ

1	Johdanto	9
2	Yrittäjyysaktiivisuuden lisääminen yleinen tavoite	10
3	Yrittäjillä alivakuuttaminen on yleistä	13
4	Yrittäjien eläkemaksut	15
5	Lakisääteinen eläkevakuutus	19
5.1	Yrittäjien lakisääteinen eläketurva muodostuu vain kansaneläkkeestä.....	20
5.2	Yrittäjät kuuluvat pääosin samaan lakisääteiseen eläkejärjestelmään kuin palkansaajatkin	21
5.3	Useita toimialakohtaisia yrittäjien eläkejärjestelmiä.....	22
6	Lakisääteinen tapaturmavakuutus	24
6.1	Yrittäjät kuuluvat lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen.....	25
6.2	Lakisääteinen tapaturmavakuutus vapaaehtoinen tai pakollinen vain tietyille yrittäjille	25
6.3	Yrittäjillä ei ole lakisääteistä tapaturmavakuutusta	26
7	Lakisääteinen sairausvakuutus	27
7.1	Yrittäjät kuuluvat lakisääteiseen sairausvakuutukseen.	28
7.2	Yrittäjät kuuluvat lakisääteiseen sairausvakuutukseen rajoitetuin osin tai sitä ei ole	29
8	Lakisääteinen työttömyysturva	31
9	Lopuksi	33
	Lähteet	35

1 Johdanto

Katsauksen tavoitteena on antaa yleiskuva yrittäjien sosiaaliturvan kattavuudesta eri EU-maissa. Uusien EU-maiden liittyttyä Euroopan unioniin toukokuun alussa 2004 kasvoi jäsenmaiden lukumäärä yhteensä 25:een. EU-maiden lisäksi raportissa tarkastellaan Islantia, Norjaa, Sveitsiä ja Liechtensteiniä. Katsauksen pääpaino on eläketurvassa, mutta lisäksi käydään lyhyesti läpi yrittäjien turvaa sairauden, tapaturman ja työttömyyden varalta. Vanhojen EU-maiden sosiaaliturvajärjestelmissä on nähtävissä historian saatossa kehittyneitä palkansaajia ja yrittäjiä erottavia jäänteitä, kun taas monissa uusissa EU-maissa sosiaaliturvajärjestelmiä on viime aikoina uudistettu ja pääosin pyritty yhdistämään yrittäjät ja palkansaajat samaan järjestelmään.

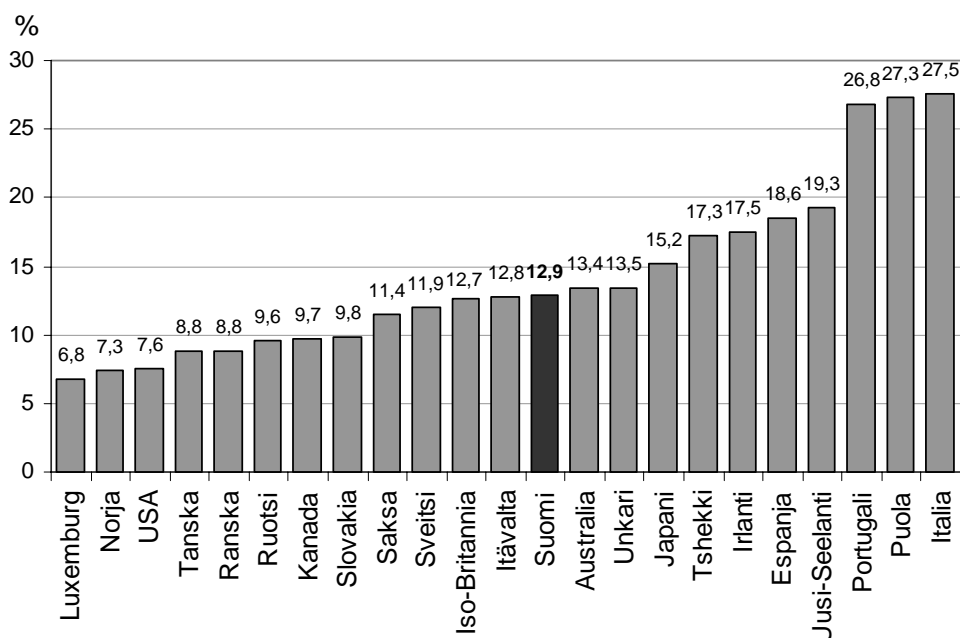
Monissa maissa yleinen sosiaaliturva on lähtökohtaisesti kehitetty pääosin palkansaajia suojaavaksi ja yrittäjien on tullut itse huolehtia omasta turvastaan. Yrittäjillä on kuitenkin useasti ammattikohtaisia etuja, jotka ovat lähellä yleiseen sosiaaliturvajärjestelmään kuuluvien palkansaajien turvatasoa. Tietyillä ammattikunnilla, kuten lääkäreillä, apteekkareilla ja asianajajilla sosiaaliturvan taso on yleensä melko korkea ja hyvin turvattu, mutta pienemmissä ammattikunnissa toimivilla, esim. käsityöläisillä edut eivät useasti ole yhtä kattavia. Lisäksi maatalousyrittäjät ovat usein eriytyneet omaksi ryhmäkseen, joilla on omia erityissääntöjä.

Tiedot eri maiden järjestelmien kattavuudesta, kustannuksista ja tasosta ovat vajavaisia, mikä vaikeuttaa myös maiden vertailtavuutta. Tarkastelu onkin pyritty pitämään melko yleisellä tasolla, eikä mukaan ole otettu yrittäjälle merkittäviäkin muita perheen tukiaisia. Myöskään osa-aikaiseen yrittäjätoimintaan tai yrittäjämääritelmään eri maissa ei tässä katsauksessa oteta kantaa.

2 Yrittäjyysaktiivisuuden lisääminen yleinen tavoite

Monessa EU:n jäsenmaassa yrittäjyyden matala taso koetaan ongelmaksi. Yrittäjyyteen pyritään kannustamaan niin Suomessa kuin muissakin maissa. Esimerkiksi Latvian vuoden 2005 eläkestrategiaraportissa yrittäjyyden nostaminen ja varsinkin naispuolisten yrittäjien osuuden lisääminen korotettiin maan keskeiseksi tavoitteeksi. Espanjassa puolestaan yrittäjäksi kannustetaan mm. siten, että työttömyysetuuden voi saada kertasummana työtön hakija, joka haluaa ryhtyä yrittäjäksi. Espanjassa myös uudet alle 35-vuotiaat naispuoliset yrittäjät voivat saada alennusta lakisääteisistä sosiaaliturvamaksuista.

Kuvio 1. Yrittäjien osuus työllisistä %, vuonna 2003.

Lähde: OECD Factbook 2005.

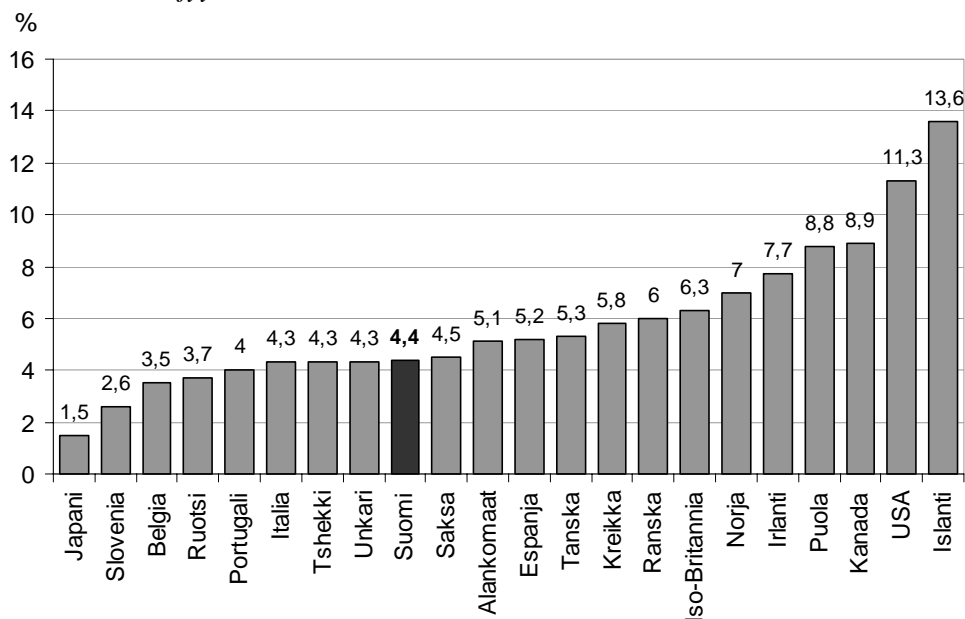
Yrittäjyysaktiivisuuden lisäämiseksi pyritään parantamaan yrittäjien sosiaaliturvaa, jonka vajavaisuudesta tai kannustinongelmista on oltu huolissaan. Jos siirtyminen palkkatyöstä yrittäjäksi heikentää selvästi sosiaaliturvan tasoa, voi se olla este yrittäjäksi ryhtymiselle. Suomessa sosiaali- ja terveysministeriö asetti 12.12.2003 työryhmän selvittämään yrittäjien sosiaaliturvaan liittyviä kehittämistarpeita, joilla voidaan alentaa yrittäjäksi ryhtymisen kynnyksiä. Työryhmän tuli selvittää poikkeako yrittäjien sosiaaliturva perusteettomasti palkansaajien sosiaaliturvasta siten, että se heikentää yrittäjäksi ryhtymisen halukkuutta. Työryhmä sai työnsä päätökseen 9.8.2005 ja sen näkemys oli, ettei Suomessa ole laajoja

ongelmia. Suomessa on myös kehitetty yrittäjien lakisääteinen sosiaaliturva kattavammaksi kuin esimerkiksi useimmissa Euroopan unionin jäsenmaissa. Työryhmä esittää kuitenkin parannuksia erityisesti yrittäjien työterveyshuoltoon, sairausvakuutuksen karenssipäivien pituuteen sekä perheenjäsenen työttömyysturvaan.

Yrittäjien määrä on laskenut 1990-luvun alusta lähes kaikissa Euroopan maissa. Tshekki ja Slovakia sen sijaan ovat kasvattaneet yrittäjien osuutta reilusti. Myös Kanadassa, Saksassa, Islannissa ja Sveitsissä yrittäjien määrä on hiukan kasvanut. Yli puolessa OECD:n tutkimuksessa mukana olleista maista oli työssä olevista miehistä yrittäjiä yli 15 prosenttia, kun työssä olevista naisista ainoastaan alle 10 prosenttia oli yrittäjiä vuonna 2003.

Seuraavassa on tarkasteltu yrittäjyysaktiivisuutta eri maissa vuonna 2004. Yrittäjyysaktiivisuus määritellään niiden henkilöiden osuutena työikäisestä aikuisväestöstä, jotka joko yrittävät aktiivisesti perustaa uutta omaa yritystä tai toimivat yrittäjinä omissa uudessa yrityksessään. Luvut perustuvat vuosittain julkaistavaan Global Entrepreneurship Monitor (GEM) -raporttiin. Kuviosta puuttuvat tässä katsauksessa muualla käsitellyt Itävalta, Kypros, Latvia, Liechtenstein, Luxemburg, Malta, Slovakia, Sveitsi ja Viro, koska niistä ei ollut saatavana vastaavanlaista aineistoa.

Kuvio 2. Yrittäjyysaktiivisuuden taso eräissä maissa vuonna 2004.

Lähde: Global Entrepreneurship Monitor 2004, Executive Report.

Suomen asema EU-maiden joukossa sijoittuu hieman alle keskitason (16 EU-maan keskiarvo 5,4 %). Pohjoismaiden korkein yrittäjyysaktiivisuus on Islannissa (13,6 %). Muissa pohjoismaissa yrittäjyysaktiivisuus on selvästi alle 10 prosentin tason: Norja (7,0 %), Tanska (6,6 %), Suomi (4,4 %) ja Ruotsi (3,7 %). Suomen yrittäjyysaktiivisuus ei tilastollisesti merkitsevästi eroa Ruotsin yrittäjyysaktiivisuudesta, sen sijaan Suomen ero Norjaan on

tilastollisesti merkitsevä. Pohjoismaiden välillä vallitsevat erot selittyvät GEM:in mukaan pitkälti sekä talouden toimialoittaisilla eroilla että suhdanne-eroilla, yhteiskuntajärjestelmien ja sosiaaliturvajärjestelmien samankaltaistavista elementeistä huolimatta.

GEM:in tutkimuksien mukaan yrittäjyysaktiivisuuden ja henkeä kohden lasketun bruttokansantuotteen välillä on U-käyrän muotoinen yhteys. Maailman yritteliäimmät maat ovat kehitysmaita. Kansantuotteen kasvaessa yrittäjyysaktiivisuus laskee ja on alimmillaan maissa, joissa henkeä kohden laskettu BKT on noin 30 000 dollaria (25 100 €). Maissa, joissa henkeä kohden laskettu BKT ylittää tämän tason, yrittäjyysaktiivisuus kasvaa BKT:n myötä tasaisesti.

3 Yrittäjillä alivakuuttaminen on yleistä

Yrittäjän eläketurvan vakuuttamiseen liittyy paljon ongelmia, koska yritystoiminnan luonteeseen kuuluu, ettei vuoden tulevia ansioita pystytä kovinkaan hyvin ennustamaan. Jonakin vuonna yritys voi tuottaa voittoa hyvinkin paljon, mutta toisena vuotena tulos voi olla negatiivinen. Jos yrittäjä voi itse määrittellä eläkevakuutusmaksunsa määrän, on alivakuuttaminen varsinkin yrityksen elinkaaren alkuvaiheessa yleistä. Monissa maissa yrittäjillä on lakisääteiset vähimmäismaksurajat eläkevakuutusta varten, jotka ovat riippumattomia todellisista ansioista. Yrittäjä voi itse arvioida kuinka paljon tulee ansaitsemaan tulevana vuonna ja suhteuttaa maksunsa sen mukaiseksi. Tällöin käy hyvin usein siten, että yrittäjät alivakuuttavat itsensä maksamalla vain minimivaatimusten mukaista eläkemaksua. Tällainen havainto on tehty ainakin mm. Kyproksella, Tshekissä, Espanjassa ja Puolassa. Minimivaatimuksia ollaankin korottamassa useassa maassa. Maksujen merkitys korostuu maiden muuttaessa eläkejärjestelmiään siten, että eläke määräytyy entistä pidemmältä ajalta. Aikaisemmin eläke on määräytynyt useasti ainoastaan viimeisten vuosien tulojen mukaan. Tulevaisuudessa eläke määräytyy monessa maassa koko työuran tulojen perusteella, kunhan pitkätkin siirtymäajat on saatu päätökseen. Euroopassa yrittäjien valvontaa pyritään yleisesti parantamaan ja toisaalta informoimaan paremmin sosiaaliturvajärjestelmän toiminnasta.

Suomessa on lisätty joustoja yrittäjän työtulon määrittämisessä. Vuoden 2005 alussa joustoa lisättiin siten, että enimmillään yrittäjä voi kaksinkertaistaa vuoden YEL-työtulon ja alaspäin joustettaessa vähimmäisjousto on 10 prosenttia ja enimmäisjousto 20 prosenttia vahvistetun työtulon mukaisesta maksusta. Suomessa moni yrittäjä on vahvistanut YEL-työtulonsa alhaiseksi huonojen vuosien pelossa. Alivakuuttamisen yleisyydestä Suomessa kertoo se, että vuonna 2003 YEL-vakuutuksen pohjana oleva työtulo oli keskimäärin 16 500 euroa, kun vastaava työntekijöiden keskipalkka oli 23 000 euroa.

Espanjassa lähes kaikki eli noin 95 prosenttia yrittäjistä vakuuttaa itsensä ainoastaan lain vaatiman vähimmäismäärän mukaisesti. Viimeisien vuosien aikana vähimmäispalkkatason ylittävien eläkemaksujen osuus on kuitenkin kasvanut jonkin verran. Yli 50-vuotiailla yrittäjillä vaadittu minimieläketurvamaksu on korkeampi kuin tätä nuoremmilla henkilöillä. Espanjalla on tarkoitus korottaa tulevaisuudessa yrittäjien eläkemaksujen tasoa kaikissa ikäluokissa.

Kyproksella on todettu yrittäjien kärsivän pienistä eläkkeistä. Alivakuuttaminen on yleistä, koska yrittäjällä on oikeus määrittää eläkemaksunsa vähimmäisvuositulon perusteella, eivätkä he maksa eläkemaksuja todellisten tulojensa mukaan. Vuonna 2004 yrittäjien vakuutettu eläketulo oli Kyproksella keskimäärin 60 prosenttia työssä olevan henkilön vuosituloista. Ero oli samansuuruinen eläkkeiden määrissä.

Puolassa yrittäjät ja maatalouden parissa työskentelevät maksavat huomattavasti pienempää eläkevakuutusmaksua kuin palkansaajat. Yrittäjien eläkevakuutusmaksu perustuu ilmoitettuun määrään, joka on riippumaton todellisista tuloista. Slovakiassa on puolestaan havaittu, että palkansaajat siirtyvät yrittäjiksi enenevässä määrin pienempien vakuutusmaksujen takia. Tämän asian korjaamista pidetään yhtenä maan eläkestrategian tärkeänä tavoitteena.

Tshekki on korottanut asteittain yrittäjien eläkevakuutuksen vähimmäismaksumäärää vuosien 2004–2006 aikana. Nykyään yrittäjät saavat itse määrätä maksuperusteena olevan työtulon suuruuden vähimmäisrajan ylittävältä osuudelta, jonka on todettu olevan alle kolmannes todellisesta työtulosta. Vuonna 2004 yrittäjät maksoivat vain 30,8 prosenttia siitä tasosta, jota palkansaajat keskimäärin maksoivat. Vuosien 1994 ja 2004 välisenä aikana eläkemaksun määrätymisperustetta korotettiin palkansaajilla 172 prosenttia mutta yrittäjillä ainoastaan 69 prosenttia. Samaan aikaan yrittäjien osuus kaikista vakuutetuista on kasvanut 9,4 prosentista 15,2 prosenttiin ja palkansaajien ja yrittäjien eläkevakuutusmaksujen erolla alkaa olla jo vääristäviä vaikutuksia maan eläkejärjestelmään. Uudistuksen tarkoituksena on kasvattaa yrittäjien osallistumista eläkejärjestelmästä aiheutuvien kulujen kattamiseen ja parantaa samalla heidän eläketurvaa. Tshekissä yrittäjillä on ollut tapana alivakuuttaa eläketurvansa suurimmalta osalta tyouraa, mutta maksaa sitten maksimimäärät viimeisen kymmenen vuoden aikana, koska aiemmin vain niiden vuosien tuloilla on ollut merkitystä eläkkeen määrätymiseen.

Vapaaehtoinen lisäeläke näyttää yhä tärkeämpää roolia yrittäjän vanhuudenturvan rakentamisessa. Alivakuuttamisen seurauksena monella yrittäjällä peruseläketurva on jäänyt liian pieneksi ja sitä on myöhemmässä vaiheessa pyritty täydentämään vapaaehtoisella lisäeläkevakuutuksella. Suomessa arviolta noin puolella eläkeikää lähestyvistä yrittäjistä on vapaaehtoinen lisäeläke (Hyrkkänen 2004).

Lisäeläkesäästämiseen pyritään kannustamaan entistä voimakkaammin useissa maissa. Esimerkiksi Tanskassa yrittäjät ovat voineet vuoden 2004 alusta maksaa vapaaehtoisia lisäeläkemaksuja jopa 30 prosenttia yrityksen tuottamasta vuoden tuotosta ja saada sille täyden verovähennysoikeuden ilman velvoitetta tulevien maksujen tasosta. Uusi järjestelmä pyrkii ottamaan huomioon yrittäjien vaihtelevat työtulot jolloin yrittäjä voi säästää eläkettä enemmän hyvinä vuosina. Tasasuuruisen maksun maksaminen vuosittain koettiin ongelmalliseksi juuri muuttuvien tulojen takia. Tanskassa yrittäjät ovat maksaneet suurimpia maksuja kolmannen pilarin vapaaehtoisiin yksilöllisiin eläkejärjestelmiin, koska he ovat harvoin kuuluneet työmarkkinoiden eläkejärjestelmien piiriin.

4 Yrittäjien eläkemaksut

Taulukossa 1 kuvataan yrittäjien lakisääteisiä eläkemaksuja eri maissa. Osassa maista eläkemaksua ei ole ilmoitettu erikseen, koska se on osa yleistä sosiaaliturvan kokonaisuutta. Eläkemaksuja ei voi suoraan verrata toisiinsa, koska eläketurvan taso vaihtelee maittain. Erityisesti maissa, joissa eläketurvan taso on matala, eivät eläkemaksutkaan nouse korkeiksi. Tällaisia maita ovat erityisesti Irlanti ja Iso-Britannia. Kummassakaan maassa yrittäjillä ei ole ansiosidonnaista eläketurvaa ja vapaaehtoisen eläketurvan merkitys korostuu. Maissa, joissa ansiosidonnainen työeläke on keskeisessä asemassa, ovat maksutkin korkeampia. Monissa Keski-Euroopan maissa on kuitenkin lukuisia ammattiryhmäkohtaisia järjestelmiä, joiden välillä voi olla suuriakin eroja. Yrittäjät eivät välttämättä maksa eläkemaksuja todellisista tuloistaan vaan itse ilmoittamistaan työtuloista.

Useissa maissa valtio osallistuu lakisääteisen eläketurvan rahoitukseen, erityisesti maatalousyrittäjien osalta. Suomessa maatalousyrittäjien lakisääteinen eläkemaksu kattaa vain noin neljänneksen todellista eläkemenosta valtion rahoittaessa loput. Maatalousyrittäjät suorittavat sosiaaliturvamaksuja joko osuutena ansiotuloista tai tietyn maksuperusteen, esim. tulojen tai tilan arvon mukaan. Eläkemaksuprosentit ovat yrittäjillä useasti pienemmät kuin palkansaajilla ja työnantajilla yhteensä. Lisäksi mm. Suomessa ja Espanjassa uudet yrittäjät ovat oikeutettuja pienempään eläkemaksuun.

Taulukko 1. Yrittäjien lakisääteiset eläkevakuutusmaksut vuonna 2004–2005.

Alankomaat	Yrittäjien vanhuuseläkemaksu oli 17,90 % ja perhe-eläkemaksu 1,25 % vuonna 2004, jotka ovat samansuuruiset kuin palkansaajilla. Työkyvyttömyyseläkemaksu on yrittäjälle 8,8 %, ja katto 38 118 € vuodessa. Vanhuus- ja perhe-eläkemaksujen palkkakatto oli yrittäjälle 20 800 € vuodessa.
Belgia	Yrittäjien eläkemaksu oli 19,65 % vuosituloista vuonna 2004, jotka ovat alle 45 645 €. Tämän ylittävistä tuloista 67 300 € saakka maksu oli 14,16 %. Neljännesvuositain maksettava vähimmäismaksu on 459,30 € ja enimmäismaksu 3 009,19 €. Maksetaan 3 vuotta edeltävien verotietojen mukaan.
Espanja	Espanjassa yleiseen yrittäjien eläkejärjestelmään kuuluvat voivat itse määrittää vakuutusmaksujen ja samalla eläkkeen perusteena olevat tulot määrätyn ylä- ja alarajan mukaan. Alaraja oli 755,40 €/kk ja yläraja 2 731,50 €/kk vuonna 2004. Yläraja on sama kuin palkansaajilla. Yläraja on kuitenkin matalampi 50 vuotta täyttäneillä yrittäjillä: 1 416 €/kk. Tällä halutaan rajoittaa viimeisten vuosien vaikutusta eläkepalkkaan ja estää se mahdollisuus, että yrittäjä vain viimeisinä vuosina maksaisi enimmäismäärän mukaisia maksuja. Espanjassa eläkkeen perusteena käytetään vakuutusmaksun perusteena olleita keskituloja 15 viimeisen vuoden ajalta. Alle 30-vuotiaat, yrittäjinä toimivat miehet ja alle 35-vuotiaat naiset voivat saada 25 %:n alennuksen vakuutusmaksuista. Käsi-työläisillä ja kauppiaille sosiaaliturvamaksu on 26,5 % vakuutusmaksurajojen välisistä tuloista. Vapaaehtoinen sairausvakuutusmaksu on 3,3 %. Maanviljelijöiden sosiaalivakuutusmaksun suuruus määräytyy prosentiosuutena sosiaaliturvamaksun perusteesta. Maksuperuste on 596,70 € kuukaudessa ja maksettava osuus tästä perusteesta oli 18,75 % vuonna 2004.
Irlanti	Yrittäjien vakuutusmaksu oli vuonna 2005 yhteensä 5 prosenttia työansioista. Maksu sisältää eläkemaksun (3 %) ja terveydenhoitomaksun (2 %). Jos yrittä-

	jän vuositulot jäävät alle 20 800 euron (400 €/vko) ei 2 %:n terveydenhoitomaksua tarvitse maksaa. Yrittäjän sosiaalivakuutusmaksu on vähintään 253 euroa vuodessa tai kolme prosenttia kaikista tuloista.
Islanti	Yleinen sosiaaliturvamaksu oli 5,64 % oletetusta työtulosta, sama kuin työntäjillä (2003–2004). Pakollinen lisäeläkemaksu on vähintään 10 % yrittäjän tulosta.
Iso-Britannia	Itsenäiset yrittäjät, joihin kuuluvat myös maanviljelijät, maksavat tasasuuruisia maksuja ja mahdollisesti lisäksi ansiosidonnaista maksua verotuksessa määritellystä tuotosta tai voitosta. Tasasuuruinen maksu on 2,10 puntaa (n. 3 €) viikossa verovuonna 2005/2006. Jos nettovuositulot jäävät alle 4 895 puntaan (n. 7 187 €), voi tästä maksusta anoa vapautusta. Ansiosidonnainen maksu on 8 % nettotuotosta tai voitosta 4 895–32 760 punnan (n. 7 187–48 098 €) välisistä vuosituloista verovuonna 2005/2006. Ylemmän rajan ylittävistä tuloista maksetaan lisäksi 1 %:n vakuutusmaksua. Yrittäjien vakuutusmaksut oikeuttavat kansanvakuutuksen peruseläkkeisiin ja äitiyspäivärahaan, mutta eivät muihin vakuutusmaksuihin perustuviin etuuksiin.
Italia	Maanviljelijöillä eläkemaksu oli 17,8 % tai 20,30 %, riippuen viljeltävästä maasta vuonna 2004. Lisäksi työpäivien mukaan määräytyy erillinen tulo verotettavasta toiminnasta. Käsityöläisillä eläkemaksu on vastaavasti 17 % yrityksen tulosta 37 883 euroon saakka tai 18 % yrityksen tulosta 37 883 €:n ja 630 138 €:n välisistä tuloista. Kauppiaille vastaavat eläkemaksut ovat 17,39 % ja 18,39 %.
Itävalta	Yrittäjien ja maanviljelijöiden eläkemaksut (2005) vastaavat yleisen eläkejärjestelmän maksuja (yhteensä 22,8 %), mutta valtio kustantaa osan kokonaisuudesta. Yrittäjä maksaa itse 17,5 % ja valtio kustantaa 5,3 %. Maanviljelijöillä henkilökohtainen maksuosuus on 15 %, valtion maksaessa 7,8 %.
Kreikka	Yleinen sosiaalivakuutusmaksu 15,6 %, josta yrittäjä maksoi 11,6 % ja valtio loput 4 % vuonna 2004.
Kypros	Yleinen sosiaalivakuutusmaksu 15,6 % vakuutetusta tulosta, josta yrittäjä maksaa 11,6 % ja valtio 4 % vuonna 2004.
Latvia	Sosiaalivakuutusmaksu oli 30,27 % (vanhuus, kuolema, sairaus, äitiysloma ja työkyvyttömyys). Eläkeiän täyttäneillä yrittäjillä maksu oli 27 % (vanhuus, kuolema, sairaus, äitiysloma). Latviassa yrittäjä saa itse määrittää eläkemaksujensa tason, kunhan ne ovat vähimmäis- ja enimmäisrajojen sisällä. Rajat olivat LVL 1 320–19 900 (2 024–30 507 €) vuonna 2004. Yrittäjät ovat vakuutettuja, jos heidän tulonsa ylittää pakollisen eläkemaksun vähimmäistason.
Liechtenstein	Yrittäjillä on samat vakuuttamissäännöt kuin työntekijöillä. Yrittäjillä eläkemaksut ovat kuitenkin alhaisempia, jos vuositulot olivat alle CHF 26 000 (16 748 €) vuonna 2004. Eläkevakuutusmaksu on 7,6 % työtulosta (pienituloiset voivat saada alennettua tasoa), ei palkkakattoa eläkemaksuissa.
Liettua	Yrittäjien eläkemaksu riippuu vuositulojen suuruudesta. Yrittäjät maksavat vain tasasuuruista eläkemaksua, mikäli tulot jäävät alle kolminkertaisen vakuutettujen keskitulon. Maksu on tällöin puolet eläkkeen perusmäärästä. Mikäli yrittäjien tulot ovat edellä mainittua suuremmat, peritään lisäksi 15 prosentin maksu. Yrittäjillä on maksukatto: 60 kertaa vakuutettujen keskitulo. Maatalousyrittäjät, joiden vakuutus kattaa vain eläkkeen tasasuuruisen osan, maksavat tasasuuruista eläkemaksua, joka on puolet eläkkeen perusmäärästä. Vuonna 2003 perusmäärä oli 152 LTL, n. 44 €. Työnantaja ja työntekijä maksavat eläkemaksua yhteensä 25,9 % palkasta.
Luxemburg	Yhteensä vakuutusmaksu oli 24 % (2004), josta yrittäjä maksaa 16 % (vastaavasti 8 % palkansaaja, 8 % työnantaja) ja valtio 8 %. Palkkakatto, jonka alittavista tuloista eläkemaksu maksetaan, on 84 177,84 € vuodessa.
Malta	Yrittäjien eläkevakuutusmaksu oli vuonna 2004 MTL 9,61 (23 €) viikossa, jos edellisvuoden nettotulot jäivät MTL 3 327 (7 806 €) alle. Jos vuositulot olivat tätä korkeammat, mutta eivät ylittäneet MTL 6 748 (15 833 €), on vakuutusmaksu 15 % vuosittaisesta tulosta. Jos nettovuositulot ylittävät tämän, on vakuutusmaksu MTL 19,47 (46 €) viikossa.
Norja	Yrittäjän yleinen sosiaalivakuutusmaksu oli 10,7 % vuonna 2005. Maatalousyrittäjien yleinen sosiaalivakuutusmaksu oli 7,8 %.

Portugali	Pakollinen sosiaalivakuutusmaksu oli vuonna 2004 yrittäjällä 25,4 % (vanhuus, kuolema, äitiysloma ja työkyvyttömyys) tai 32 % jos mukaan lasketaan vapaaehtoinen vakuutus, joka kattaa edellisten lisäksi sairaus- ja ammattitaituvakuutuksen. Jos yrittäjän vuositulot ovat enintään kuusi kertaa korkeimman minimipalkan suuruiset, ei yrittäjän tarvitse ottaa vakuutusta. Matalatuloiset yrittäjät voivat saada alennusta maksuista.
Puola	Yrittäjän pitää ilmoittaa työtulona vähintään 60 % todellisista vuosituloistaan, ja työtuloista maksettiin eläkemaksua 19,52 % (2004). Palkkakatto on 30 kertaa arvioidun keskimääräisen palkan suuruinen. Maatalousyrittäjillä on oma sosiaaliturvajärjestelmänsä.
Ranska	Käsityöläiset, kauppiat ja tuotantoalan yrittäjät maksoivat eläkevakuutuksen perusosaa 16,35 % sosiaalivakuutuskaton (2 516 €/kk) alle jäävästä työtulosta, ja lisäksi pakollista 6,70 %:n lisäeläkemaksua vuonna 2005. Vastaavasti maanviljelijät maksoivat eläkevakuutusta kahdessa osassa. Ns. tekninen osa on 8,44 %, joka peritään enintään 2 516 €:n kuukausituloista. Lisäksi maanviljelijät maksoivat eläkevakuutusta 1,29 % koko työtulosta ja lisäosaa 2,53 %, josta 0,25 % maksetaan koko työtulosta. Pakollinen täydentävä lisäeläkemaksu oli 2,97 % työtulosta. Työkyvyttömyyseläkkeet rahoitetaan sairausvakuutuksesta.
Ruotsi	Yrittäjän vanhuuseläkemaksu oli 10,21 % ja perhe-eläkemaksu 1,7 % ilman ylärajaa vuonna 2005. (Työkyvyttömyyseläkkeet maksetaan sairausvakuutuksesta). Maksut vastaavat työnantajan maksuja.
Saksa	Eläkemaksu oli 19,5 % tuloista vuonna 2005, vastaava kuin palkansaajien ja työnantajien yhteensä maksama summa. Myös valtio osallistuu rahoitukseen. Maanviljelijät maksavat tasasuuruista eläkevakuutusmaksua ja saavat valtion tukea.
Slovakia	Yrittäjien eläkevakuutusmaksu oli 20 % vuonna 2004 ja työkyvyttömyyseläkemaksu 6 %. Eläkemaksujen perusteena käytettävä tulo on puolet edellisvuoden verotettavasta tulosta. Vuonna 2004 maksuperuste oli vähintään SKK 6 080 (151 €) kuukaudessa (minimipalkka), enintään SKK 40 533 (1 005 €) kuukaudessa (3 kertaa keskimääräinen kuukausipalkka).
Slovenia	Yrittäjät maksoivat 24,35 % (samoin kuin palkansaajat ja työnantajat yhteensä) ja maanviljelijät 15,50 % vakuutusmaksuperusteesta vuonna 2004. Enimmäisvakuutusmaksuperuste oli noin 1 650 € kuukaudessa.
Suomi	Alle 53-vuotiaan YEL-maksu vuonna 2005 oli 21,4 % ja 53 vuoden täyttämistä seuraavan vuoden alusta 22,6 % työtulosta. Aloittava yrittäjä saa 25 prosentin alennuksen vakuutusmaksusta 48 ensimmäisen kuukauden ajan. YEL-työtulon yläraja on 94 391,37 euroa vuodessa (20,8 % ja 21,9 % vuonna 2006). MYEL-vakuutusmaksu lasketaan vakuutetun henkilökohtaisesta MYEL-työtulosta. Maatalousyrittäjän työtulo määräytyy pääosin pellon, puutarhan ja metsän pinta-alan mukaan. Maksuprosentti riippuu iästä ja työtulon määrästä. Vuonna 2005 alle 53-vuotiaiden vakuutusmaksu alle 19 822,14 euron työtulosta on 10,48 prosenttia. 19 822,14 ja 31 149,13 euron väliseltä osalta vakuutusmaksu nousee liukuvasti. 31 149,13 euron työtulon ylittävältä osalta maksu on 21,4 prosenttia. Suuremmasta eläkekarttumasta johtuen 53 vuotta täyttäneiltä peritään korkeampaa vakuutusmaksua. Heillä vastaavat luvut ovat 11,07 % ja 22,6 %. (Vuonna 2006 alle 53-vuotiailla 10,19 % ja 20,8 %. Yli 53-vuotiailla 10,73 % ja 21,9 %.)
Sveitsi	Yrittäjän eläkevakuutusmaksu oli 7,8 % bruttotuloista ilman maksukattoa vuonna 2004.
Tanska	Kansaneläkejärjestelmä rahoitetaan valtion ja kuntien budjeteista. Kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeen kustannuksia katetaan myös työmarkkinamaksulla. Yrittäjät ja itsenäiset ammatinharjoittajat, jotka jatkavat ATP-vakuutusta kuuluttuaan siihen palkkatyön perusteella kolme vuotta, maksavat koko vakuutusmaksun itse. ATP-maksu on noin 30 €/kk. Lisäksi yrittäjät maksavat SP-säästöeläkemaksua 1 %:n bruttotuloista, samoin kuin palkansaajat ja useimmat sosiaalivakuutusetuuksien saajat.
Tšekki	Eläkemaksu (työkyvyttömyys, vanhuuseläke, leskeneläke) on 28 % ilmoitetusta tulosta vuonna 2005, minimi CZK 3 368 (103€) katto CZK 486 000

	(14 931 €). Vuodesta 2006 alkaen vähimmäismaksuraja määräytyy kaavasta $0,5 \cdot (\text{tulot} - \text{menot})$, kuitenkin vakuutettavan tulon täytyy olla vähintään puolet maan keskimääräisestä bruttokuukausipalkasta. Aikaisemmin ilmoitettu tulo oli 40 % tulojen ja kustannusten välisestä erotuksesta.
Unkari	Yrittäjien eläkemaksuprosentit ovat samat kuin palkansaajilla mutta perustuvat yrittäjän ilmoittamiin työtuloihin. Eläkemaksu oli 8,5 % ilmoitetuista ansioista vuonna 2004. Enimmäismaksu on HUF 14 500 (58 €) päivässä. Maanviljelijät voivat liittyä lakisääteiseen eläkejärjestelmään vapaaehtoisesti.
Viro	Yrittäjien yleinen sosiaalivero on 33 % tuloista, josta 20 prosenttiyksikköä eläkevakuutukseen ja loput terveydenhuoltoon ja sairausvakuutukseen. Yrittäjät maksavat koko vakuutusmaksun itse, mutta maksulla on ylä- ja alaraja. Vuonna 2005 maksukatto oli n. 13 320 EEK kuukaudessa (n. 850 euroa). Maksuja täytyy maksaa vähintään EEK 231 (15 €).

5 Lakisääteinen eläkevakuutus

Yrittäjien eläkejärjestelmät muodostavat melko hajanaisen kokonaisuuden, kun järjestelmiä vertaillaan kansainvälisesti. Kokonaiskuva selkiinnyttää lyhyt katsaus niihin periaatteisiin, joiden mukaisesti eläkejärjestelmiä on aikoinaan rakennettu. Eläkejärjestelmiä on rakennettu joko kansanvakuutuksen tai työväen vakuutuksen mallia noudattaen. Maat, jotka ovat rakentaneet eläkejärjestelmiään kansanvakuutusmallin mukaisesti, ovat sisällyttäneet vakuutukseen myös yrittäjät muun väestön tavoin. Tällaisia maita ovat mm. Pohjoismaat ja Alankomaat. Työväen vakuutusperiaatteen mukaisesti rakennetut eläkejärjestelmät ovat puolestaan rajanneet yrittäjät eläketurvan ulkopuolelle, kuten Ranskassa ja Saksassa. Nämä historialliset järjestämismallit ovat luoneet pohjan yrittäjien eläketurvan nykyiselle muotoutumiselle. Taulukkoon 2 on ryhmitelty maat kyseistä luokitteluperiaatetta soveltaen sen mukaan, kuuluvatko yrittäjät yleiseen lakisääteiseen eläkejärjestelmään palkansaajien tavoin vai onko yrittäjillä omat erilliset järjestelmät.

Taulukko 2. Yrittäjien lakisääteinen eläketurva eri maissa.

	Yleinen eläkejärjestelmä	Yrittäjien erilliset järjestelmät	Huomioitavaa
Alankomaat	x	(x)	vain kansaneläkejärjestelmä, työkyvyttömyyseläkejärjestelmä ansiosidonnainen
Belgia		x	
Espanja		x	
Irlanti	x		tasaeläkejärjestelmä
Islanti	x		
Iso-Britannia	x		yrittäjät vakuutettuina vain kansaneläkejärjestelmässä
Italia		x	
Itävalta		x	
Kreikka		x	
Kypros	x		
Latvia	x		
Liechtenstein	x		
Liettua	x		
Luxemburg	x		
Malta	x		
Norja	x		
Portugali	x		
Puola	x		maanviljelijöillä oma sosiaaliturvajärjestelmä
Ranska		x	
Ruotsi	x		
Saksa	x yksittäisille ryhmille	x	
Slovakia	x		
Slovenia	x		
Suomi	x		
Sveitsi	x		peruseläke pakollinen ja lisäeläke vapaaehtoinen

Tanska	x		Yrittäjät vakuutettuna vain kansaneläkejärjestelmässä ja säästöeläkejärjestelmässä
Tšekki	x		
Unkari	x		Maanviljelijöille vapaaehtoinen
Viro	x		

Seuraavassa käydään tarkemmin läpi eläkejärjestelmien erityispiirteitä eri maissa yrittäjän näkökulmasta katsottuna. Tavoitteena on tuoda esille keskeisiä eroja palkansaajien ja yrittäjien eläketurvan kattavuuden välillä. Luvussa 5.1 esitetään ne maat, joissa yrittäjän eläketurva on ainoastaan yleisen kansaneläkkeen varassa. Tämän jälkeen luvussa 5.2 tarkastellaan niitä maita, joissa työeläketurva on keskeinen osa yrittäjän eläketurvaa. Yrittäjien eläketurva on näissä ryhmissä lähes samanlainen kuin palkansaajilla ja muilla vakuutetuilla, joitain pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta. Viimeisimmän ryhmän muodostaa luvun 5.3 maat, joissa yrittäjillä on omat erilliset järjestelmänsä, jotka saattavat poiketa huomattavasti toisistaan ja muut vakuutetut kattavasta yleisestä eläkejärjestelmästä.

5.1 Yrittäjien lakisääteinen eläketurva muodostuu vain kansaneläkkeestä

– Alankomaat, Iso-Britannia ja Tanska

Alankomaissa ja Tanskassa koko lakisääteinen eläketurva rakentuu ensisijaisesti kansaneläkkeen varaan, joten kovin suurta eroa palkansaajiin ei tässä suhteessa synny. Britanniasa puolestaan yrittäjien lakisääteinen eläketurva jää pelkän kansaneläkkeen varaan, sillä työeläke kattaa ainoastaan palkansaajat. Työkyvyttömyyseläkkeitä myönnetään vain kansaneläkejärjestelmästä.

Alankomaissa ei ole lakisääteistä ansiosidonnaista vanhuuseläkejärjestelmää. Sen sijaan Alankomaissa sekä palkansaajilla että yrittäjillä on omat ansiosidonnaiset työkyvyttömyyseläkejärjestelmät. Tiettyt yrittäjäryhmät (lääkärit, apteekkarit ja eläinlääkärit) kuuluvat pakkolisesti erilliseen eläkejärjestelmään (Pension Scheme for Professional Groups Act) ja kerryttävät eläketurvaansa sitä kautta.

Tanskassa palkansaajat kattava lakisääteinen ATP-lisäeläke (työeläke) ei ole ansiosidonnainen, vaan eläkettä karttuu tasasuuruinen määrä kultakin vakuutusvuodelta. ATP-lisäeläkejärjestelmästä ei myöskään makseta työkyvyttömyyseläkkeitä. Yrittäjillä on mahdollisuus liittyä ATP-järjestelmään vapaaehtoisesti, mikäli he ovat aikaisemmin kuuluneet siihen palkkatyön perusteella kolme vuotta tai jos he ovat yrittäjätoiminnan ohella palkkatyössä. Tanskassa yrittäjät ovat kansaneläkkeen lisäksi vakuutettuina ATP-eläkelaitoksen hallinnoimassa SP-eläketilijärjestelmässä. Sekä palkansaajilta että yrittäjiltä peritään yhden prosentin maksua bruttotuloista SP-säästöeläkettä varten. Eläke määräytyy henkilökohtaisille eläketileille kertyneiden maksujen ja niille saadun tuoton perusteella.

5.2 Yrittäjät kuuluvat pääosin samaan lakisääteiseen eläkejärjestelmään kuin palkansaajatkin

– Belgia, Espanja, Irlanti, Islanti, Kypros, Latvia, Liechtenstein, Liettua, Malta, Norja, Puola, Ruotsi, Slovakia, Slovenia, Suomi, Sveitsi, Tshekki, Unkari ja Viro

Tanskaa lukuun ottamatta muissa Pohjoismaissa on lakisääteisen kansaneläkkeen lisäksi järjestetty myös yrittäjät kattava työeläkejärjestelmä. Myös muissa tämän ryhmän maissa lakisääteinen työeläkejärjestelmä kattaa yrittäjät pääsääntöisesti samoin kuin palkansaajatkin ja yrittäjät ovat osa yleistä eläkejärjestelmää. Eläketurva perustuu näissä maissa ensisijaisesti työntekoon, sillä suurimmassa osassa maita ei ole asumiseen perustuvaa kansaneläkettä tai se on tuloharkintainen. Esimerkiksi Virossa on kansaneläkejärjestelmä, mutta kansaneläkettä maksetaan vain, mikäli vakuutetulla ei ole oikeutta muuhun eläkkeeseen.

Irlannissa ei ole ansioihin sidottua työeläkettä. Irlannissa maksetaan työskentelyyn ja vakuutusajkojen pituuteen suhteutettuja tasaeläkkeitä. Palkansaajista poiketen Irlannissa ei myönnetä yrittäjille työkyvyttömyyseläkkeitä.

Luxemburgissa yrittäjät kuuluvat yleisen eläkevakuutuksen piiriin, mutta yrittäjillä on eri hallintoelimet eri ammattiryhmille. Sosiaaliturvajärjestelmän sisältö on kuitenkin harmonisoitu. Lisäksi eri hallintojärjestelmät on velvoitettu yhteistyöhön.

Belgiassa yrittäjillä on oma yhteinen lakisääteinen ja pakollinen eläkejärjestelmänsä, johon kuuluvat kaikki Belgiassa toimivat yrittäjät ja sellaiset avustajat, jotka eivät ole työsuhhteissa. Järjestelmästä maksetaan vanhuus- ja perhe-eläkkeitä samoin kuin palkansaajille. Työkyvyttömyyseläkkeet maksetaan sairausvakuutuksesta (samoin kuin palkansaajille). Työkyvyttömyyseläke on kuitenkin palkansaajista poiketen yrittäjille tasasuuruinen etuus.

Sveitsissä peruseläketurva on järjestetty samoin kuin palkansaajilla, mutta yrittäjälle lisäeläketurva (BVG) on vapaaehtoinen, kun se palkansaajalle on pakollinen.

Maatalousyrittäjät ovat joissakin maissa erityisasemassa. Puolassa maatalousyrittäjillä on kokonaan oma erillinen sosiaalivakuutusjärjestelmä. Muutoin Puolan yrittäjillä on yleisesti samanlainen eläkejärjestelmä kuin palkansaajilla paitsi että yrittäjät eivät yleensä ole oikeutettuja varhaiseläkkeeseen. Unkarissa maanviljelijät puolestaan jäävät pakollisen eläkevakuutuksen ulkopuolelle, muuta he voivat vapaaehtoisesti liittyä yleiseen eläkevakuutukseen. Liettuaassa maanviljelijöiden ja heidän perheenjäsentensä (sekä lisenssinhaltijoiden) vakuutus kattaa vain eläkkeen tasasuuruisen perusosan, kun eläkejärjestelmästä maksettavat eläkkeet kokonaisuudessaan muodostuvat tasasuuruudesta vakuutusmaksuun perustuvasta perusosasta ja ansiosidonnaisesta lisäosasta. Tosin ansiosidonnaista osaa karttuu palkansaajillekin vain 0,5 prosenttia vuodessa.

Espanjassa maatalousteollisuuden yrittäjillä sekä merenkulkuyrittäjillä on oma erityinen sosiaaliturvajärjestelmä. Espanjassa maatalousyrittäjät ja heidän perheenjäsenensä, joiden kuukausiansiot jäävät määrätyn tulorajan alapuolelle kuuluvat pakollisesti maatalousyrittäjien eläkejärjestelmään (R.E.A., Régimen Especial Agrario). Kaupan ja käsityöalan ammat-

tilaiset sekä tulorajan ylittävät maatalousyrittäjät kuuluvat yleiseen yrittäjien eläkejärjestelmään (R.E.T.A., Régimen Especial de Trabajadores Autónomos). Joillakin vapaiden ammattien harjoittajilla (esim. lääkäreillä ja asianajajilla) on omat lakisääteiset eläkejärjestelmänsä. Espanjassa yrittäjien eläkejärjestelmien hallinnosta vastaa sama kansallinen sosiaaliturvalaitos kuin palkansaajien eläkejärjestelmästäkin. Eläkkeet määräytyvät pääpiirteisään samoin kuin palkansaajien eläkkeet. Osa-aikaeläke ei ole mahdollinen yrittäjille.

5.3 Useita toimialakohtaisia yrittäjien eläkejärjestelmiä

– Italia, Kreikka, Ranska, Saksa ja Itävalta

Selvästi hajanaisimman ryhmän muodostaa Italia, Itävalta, Kreikka, Ranska ja Saksa. Näissä maissa on useita toimialakohtaisia yrittäjien eläkejärjestelmiä, jotka ovat ajan saatossa kehittyneet ammattikohtaisen tai alueellisen järjestäytymisen pohjalle. Hyvänä puolena tällaisessa järjestelyssä on pidetty sitä, että ne voivat ottaa huomioon yrittäjätoiminnan erityispiirteet paremmin kuin kaikki yrittäjät kattavat yleiset järjestelmät. Näissä maissa yrittäjät voivat saada kassoista myös lisäeläketurvaa lakisääteisen turvan ohella. Kuitenkin uusilla aloilla toimivat yrittäjät voivat jäädä jopa kokonaan eläketurvan ulkopuolelle, sillä aloittaisten kassojen kattavuus on yleensä varsin tarkkaan rajattua.

Italiassa yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän hallinnosta vastaava sosiaalivakuutuslaitos (INPS) hoitaa myös maanviljelijöiden, käsityöläisten ja liikealalla toimivien itsenäisten yrittäjien eläkejärjestelmiä. Näiden yrittäjien eläkkeet määräytyvät samoin perustein kuin palkansaajien eläkkeet, mutta esim. maksuperusteisia eläketilejä kartutetaan nimellisellä 20 prosentin vakuutusmaksulla, kun palkansaajilla tämä on vastaavasti 33 prosenttia. Muilla yrittäjillä ja vapaiden ammattien harjoittajilla kuten mm. lääkäreillä, arkkitehdeillä, kätilöillä, farmaseuteilla ja asianajajilla on kuitenkin omat eläkejärjestelmänsä, jotka on eriytetty yleisestä julkisesta sosiaaliturvajärjestelmästä, ja niillä on myös itsenäinen hallinto. Näissä eläke-etuudet saattavat vaihdella eläkekassakohtaisesti. Ne yksityisyrittäjät, jotka eivät kuulu ammattikohtaisiin eläkejärjestelmiin ovat pakollisesti vakuutettuja työntekijöiden yleisessä järjestelmässä.

Kreikassa yrittäjistä vain osa kuuluu pakollisesti lakisääteiseen eläkevakuutukseen. Kreikassa maanviljelijöillä ja maatalousyrittäjillä on oma sosiaalivakuutusjärjestelmä (OGA), joka kattaa myös pienten kylien yrittäjät. Vuodesta 1999 lähtien yrittäjien muut sosiaalivakuutusjärjestelmät ovat alkaneet sulautua yhteen yhdeksi järjestelmäksi (OAEE). Tähän kuuluvat mm. käsityöläiset, kauppiat sekä autoilijat. Vapaiden ammattien harjoittajilla (esim. lääkärit, lakimiehet, insinöörit) on omia ammattikohtaisia eläkejärjestelmiä, joilla kullakin on oma hallintonsa.

Ranskassa yrittäjät kuuluvat ammattinsa tai toimialansa mukaisesti yhteen neljästä eri eläkejärjestelmästä: teollisuuden ja kaupan yrittäjien (ORGANIC), käsityöläisten (CANCAVA), vapaiden ammatinharjoittajien (CNAVPL), asianajajien (CNBF) tai maata-

lousyrittäjien ja työntekijöiden (MSA) eläkejärjestelmään. Vuoden 2006 alusta ORGANIC, CANCAVA ja CANAM (sairausvak.) yhdistyvät. Palkansaajien eläketurvasta poiketen maatalousyrittäjien vanhuuseläke muodostuu tasaosasta ja maksettujen maksujen mukaan määräytyvästä osasta. Lisäksi työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi edellytetään vähintään 60 vuoden ikää, samoin kuin käsityöläisillä. Työkyvyttömyyseläke on maatalousyrittäjillä tasasuuruinen etuus ja sen saamiseksi edellytetään 2/3 työkyvyn menetystä. Vastaavasti myös teollisuuden ja kaupan alan yrittäjien työkyvyttömyyseläke on tasasuuruinen etuus, mutta se voidaan myöntää vain täysin työkyvyttömälle vakuutetulle. Muutoin käsityöläisillä, teollisuuden ja kaupan alan yrittäjillä vanhuus- ja perhe-eläke määräytyvät samoin kuin palkansaajien eläkejärjestelmässä. Lisäksi lisäeläkejärjestelmiin kuulumisen on pakollista samoin kuin palkansaajille. Tavallisesti myös vapaiden ammattien harjoittajille lisäeläkejärjestelmiin kuulumisen on pakollista.

Saksassa vain osalle yrittäjistä lakisääteiseen eläkejärjestelmään kuulumisen on säädetty pakolliseksi. Pakollisesti lakisääteiseen eläkevakuutukseen kuuluvat mm. käsityöläiset, taiteilijat, toimittajat, kirjailijat, rannikkolainurit ja -kalastajat, itsenäiset opettajat ja kouluttajat sekä hoitoalan yrittäjät. Nämä ovat oikeutettuja samoihin etuihin kuin palkansaajat. Sen sijaan muut yrittäjät esim. kauppiaat eivät kuulu pakollisesti lakisääteiseen eläkevakuutukseen. Muut yrittäjät voivat kuitenkin vapaaehtoisesti liittyä palkansaajien lakisääteiseen eläkejärjestelmään. Useilla ns. vapaiden ammattien harjoittajilla (esim. eri alan lääkäreillä, apteekkareilla, arkkitehteillä, notaareilla ja lakimiehillä) on omia pakollisia eläkejärjestelmiä. Niitä hoitavat yleensä sekä ammatillisesti että alueellisesti rajatut eläkelaitokset. Etuuksien taso vaihtelee järjestelmästä toiseen. Maanviljelijöillä (ja tilalla työskentelevillä perheenjäsenillä) on oma eläkejärjestelmänsä. Maanviljelijöillä vaaditaan eläkkeen saamiseksi vähintään 15 vuoden vakuutusaika. Palkansaajien eläkejärjestelmässä vähimmäisvakuutusaika on viisi vuotta. Lisäksi maatalousyrittäjillä eläkkeen laskennassa käytettävä eläkearvo on vajaa puolet palkansaajien eläkearvosta.

Itävallassa itsenäisten yrittäjien ja vapaiden ammatinharjoittajien eläketurvasta säädetään elinkeinonharjoittajien sosiaalivakuutuslaissa, vapaiden ammatinharjoittajien sosiaalivakuutuslaissa, maanviljelijöiden sosiaalivakuutuslaissa ja notaarien vakuutuslaissa. Maanviljelijöillä ja notaareilla on omat muista yrittäjistä erilliset hallintonsa. Yrittäjien eläkejärjestelmistä maksetaan eläkkeitä lähes samoin edellytyksin kuin palkansaajien eläkejärjestelmistä.

6 Lakisääteinen tapaturmavakuutus

Yrittäjien lakisääteisen tapaturmavakuutuksen kattavuus on selkeästi eläkevakuutusta vähäisempää. Useassa maassa yrittäjien lakisääteinen tapaturmavakuutus on vapaaehtoinen tai sitä ei ole järjestetty ollenkaan. Maatalousyrittäjät muodostavat siinä mielessä erityisen ryhmän, että he kuuluvat lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen pakollisesti useassa maassa, vaikka muille yrittäjille siihen liittyminen on vapaaehtoista. Seuraavassa on tarkasteltu kuuluvatko yrittäjät lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen tai onko heillä mahdollisuutta liittyä siihen vapaaehtoisesti kuten Suomessa, jossa yrittäjä hankkii tapaturmavakuutuslain mukaisen yrittäjien tapaturmavakuutuksen. Tällöin vakuutus on periaatteessa samanlainen kuin palkansaajilla, mutta turvan kattavuudessa voi olla eroja.

Taulukko 3. Yrittäjien lakisääteinen tapaturmavakuutus.

	Yleinen tapaturmavakuutus	Vapaaehtoinen	Huomioitavaa
Alankomaat			ei ole
Belgia			ei ole
Espanja	(x)	x	maanviljelijöillä pakollinen, muilla vapaaehtoinen
Irlanti			ei ole
Islanti	x		
Iso-Britannia			ei ole
Italia	x		
Itävalta	x		useimmilla yrittäjistä
Kreikka	x		
Kypros			ei ole
Latvia			ei ole
Liechtenstein		x	
Liettua			ei ole
Luxemburg	x		maanviljelijöillä erityisehtoja
Malta	x		
Norja	(x)	x	kalastajille pakollinen
Portugali	x		pakollinen tapaturmavakuutus vakuutusyhtiöstä
Puola	x		
Ranska	(x)	x	maatalousyrittäjille pakollinen
Ruotsi	x		
Saksa	x	(x)	osalle yrittäjistä pakollinen järjestelmä, muille vapaaehtoinen
Slovakia			ei ole
Slovenia	x		
Suomi	(x)	x	maanviljelijöille pakollinen, muille vapaaehtoinen
Sveitsi		x	
Tanska	(x)	x	osalle, mm. kalastajille pakollinen
Tshekki			ei ole
Unkari	x		
Viro			ei ole

6.1 Yrittäjät kuuluvat lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen

– Islanti, Italia, Itävalta, Kreikka, Luxemburg, Portugali, Ruotsi, Malta, Puola, Slovenia ja Unkari

Ruotsissa, Islannissa, Italiassa, Maltalla, Puolassa, Sloveniassa ja Unkarissa yrittäjät ovat vakuutettuja työtapaturman ja ammattitautien varalta samoin kuin palkansaajat.

Myös Itävallassa useimmat yrittäjät kuuluvat pakolliseen tapaturmavakuutukseen. Yrittäjät on vakuutettu yleisessä tapaturmavakuutuslaitoksessa samoin kuin useimmat palkansaajista tai maatalousyrittäjien sosiaalivakuutuslaitoksessa. Maksettavat etuudet vastaavat yleisestä tapaturmavakuutuksesta maksettavia etuuksia.

Portugalissa itsenäisten ammatinharjoittajien velvollisuutena on ottaa tapaturmavakuutus vakuutusyhtiöstä vastaavalla tavalla kuin työnantajat ottavat palkansaajilleen. Vakuutus-suojasta ammattitautien varalta huolehtii puolestaan erityinen ammatillisten riskien kansallinen vakuutuskeskus samoin kuin palkansaajilla. (Joillakin vapaiden ammattien harjoittajilla, kuten asianajajilla, on omia järjestelmiään.) Yrittäjällä ei ole vakuuttamisvelvollisuutta, jos yrittäjän vuositulot ovat enintään kuusi kertaa korkeimman minimipalkan suuruiset.

Luxemburgissa kaikki yrittäjät kuuluvat samaan työtapaturma- ja ammattitautivakuutuksen piiriin kuin palkansaajat. Maatalousyrittäjien vakuutus poikkeaa kuitenkin muista muun muassa sen suhteen, että oikeutta etuuteen ei ole ensimmäisen 13 viikon aikana.

Kreikassa tapaturmat ja ammattitaudit eivät ylipäänsä muodosta erillistä vakuutusjärjestelmää, vaan etuudet maksetaan sairaus- tai eläkevakuutusjärjestelmästä. Tapaturman tai ammattitaudin osalta etuuksiin sovelletaan suotuisempia ehtoja. Maatalousyrittäjille etuudet maksetaan työkyvyttömyyseläkejärjestelmästä, sillä oikeutta sairauspäivärahaan ei ole. Muille yrittäjille samoin, mutta näillä on myös mahdollisuus saada tapaturman perusteella sairausvakuutuksesta myönnettävää etuutta neljän kuukauden ajan.

6.2 Lakisääteinen tapaturmavakuutus vapaaehtoinen tai pakollinen vain tietyille yrittäjille

– Espanja, Liechtenstein, Norja, Ranska, Saksa, Suomi, Sveitsi ja Tanska

Espanjassa ei ole erillistä järjestelmää työtapaturmille ja ammattitaudeille. Sairausvakuutusjärjestelmästä maksetaan kuitenkin tähän tarkoitukseen varattuja etuuksia. Maanviljelijöillä tapaturmavakuutus on pakollinen. Muut yrittäjät ovat oikeutettuja etuuksiin, mikäli he ovat maksaneet vapaaehtoisesti työkyvyttömyyden kattavat vakuutusmaksut (ks. sairausvakuutus).

Ranskassa maatalousyrittäjien vakuutus kattaa myös työtapaturmariskin ja kustannukset korvataan 100-prosenttisesti. Muilla yrittäjillä vakuutus ei ole pakollinen, mutta itsenäiset ammatinharjoittajat voivat vapaaehtoisesti suorittaa maksuja yleiseen järjestelmään työtapaturmariskin varalta.

Saksassa yrittäjät kuuluvat pääosin yleisen tapaturmavakuutuksen piiriin. Etuuden laskemisessa voidaan käyttää kuitenkin erityissääntöjä. Ne, jotka eivät kuulu pakolliseen tapaturmavakuutukseen voivat liittyä siihen vapaaehtoisesti.

Suomessa yrittäjät voivat hankkia vapaaehtoisesti tapaturmavakuutuksen. Maatalousyrittäjille tapaturmavakuutus sen sijaan on pakollinen. Samoin Sveitsissä yrittäjät voivat ottaa vapaaehtoisen tapaturmavakuutuksen, joka vastaa pakollista vakuutusta.

Tanskassa tapaturmavakuutus on suurimmalle osalle yrittäjistä vapaaehtoinen. Osa itsenäisistä ammatinharjoittajista on velvollisia vakuuttamaan itsensä (esim. kalastajat ja alusten omistajat). Työtapaturma- ja ammattitautivakuutus on otettava valtion hyväksymästä vakuutusyhtiöstä.

Liechtensteinissa lakisääteinen tapaturmavakuutus on yrittäjille vapaaehtoinen ja sen ehdot ovat samat kuin palkansaajilla.

Norjassa yleisen järjestelmän tapaturmavakuutus on yrittäjille pääosin vapaaehtoinen, mutta kalastajat kuuluvat pakollisen tapaturmavakuutuksen piiriin laajennettujen oikeuksien ansiosta.

6.3 Yrittäjillä ei ole lakisääteistä tapaturmavakuutusta

– Alankomaat, Belgia, Irlanti, Iso-Britannia, Kypros, Latvia, Liettua, Slovakia, Tshekki ja Viro

Alankomaissa, Belgiassa, Irlannissa, Britanniassa, Kyproksella, Latviassa, Liettuaassa, Slovakiassa, Tshekissä ja Virossa yrittäjillä ei ole pakollista tapaturmavakuutusta.

Alankomaissa ei ole erillistä vakuutusta työtapaturmien ja ammattitautien varalta. Jos työkyvyttömyys johtuu työtapaturmasta tai ammattitaudista maksetaan palkansaajille sairauspäivärahaa. Yrittäjille ei sairauspäivärahaa makseta, joten heihin sovelletaan työkyvyttömyysvakuutusta koskevaa lakia, jonka mukaan oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen syntyy, mikäli yrittäjä ei 52 viikon jälkeen edelleenkaan pysty tekemään työtä.

7 Lakisääteinen sairausvakuutus

Seuraavassa keskitytään keskeisiin eroihin sairauspäivärahan myöntämiseen liittyen. Terveystenhoito ja vanhempainetuuksia ei tässä tarkastella sen lähemmin, sillä yrittäjät kuuluvat pääsääntöisesti näiden piiriin samoin kuin muut kyseisessä maassa asuvat tai työskentelevät henkilöt. Yleensä yrittäjillä on huomattavasti pidemmät karenssiajat kuin palkansaajilla.

Taulukko 4. Yrittäjien lakisääteinen sairausvakuutus (päiväraha).

	Yleinen sairausvakuutus	Vapaaehtoinen	Huomioitavaa
Alankomaat			ei ole
Belgia	x		
Espanja		x	erilliset järjestelmät
Irlanti			ei ole
Islanti	x		
Iso-Britannia	x		
Italia			ei ole
Itävalta	(x)		erilliset järjestelmät, ei ole maatalousyrittäjillä
Kreikka			ei ole
Kypros	x		
Latvia	x		
Liechtenstein			ei ole
Liettua		x	
Luxemburg	x		
Malta	x		
Norja	x		
Portugali	x		Vapaaehtoinen, jos yrittäjän vuositulot ovat enintään kuusi kertaa korkeimman minimipalkan suuruiset
Puola		x	
Ranska	x		ei koske maatalousyrittäjiä
Ruotsi	x		
Saksa	x		ei koske maatalousyrittäjiä
Slovakia	x		
Slovenia	x		
Suomi	x		
Sveitsi		x	
Tanska	x		
Tshekki		x	
Unkari	x	x	maanviljelijöillä vapaaehtoinen
Viro	x		

7.1 Yrittäjät kuuluvat lakisääteiseen sairausvakuutukseen

– Islanti, Iso-Britannia, Itävalta, Kypros, Latvia, Luxemburg, Malta, Norja, Portugali, Ranska, Ruotsi, Suomi, Slovakia, Slovenia, Tanska, Unkari ja Viro

Ruotsissa, Suomessa, Tanskassa, Luxemburgissa, Portugalissa, Britanniassa ja Islannissa sekä uusissa EU-maissa Liettuaa, Puolaa ja Tshekkiä lukuun ottamatta yrittäjät kuuluvat pakolliseen yleiseen sairausvakuutukseen samoin kuin palkansaajat. Näissä maissa etuudet myönnetään pääpiirteittäin samoin kuin palkansaajille. Itävallassa yrittäjillä on omat erilliset järjestelmät ja Ranskassa yrittäjät kuuluvat maatalousyrittäjiä lukuun ottamatta yhteiseen sairausvakuutusjärjestelmään, mutta molemmissa maissa yrittäjien edut ovat samankaltaiset palkansaajiin verrattuna. Karenssiajat ovat useissa maissa yrittäjillä palkansaajia selvästi pidempiä

Suomessa karenssiaika on YEL-yrittäjällä ollut aikaisemmin sairastumispäivän lisäksi yhdeksän päivää. Palkansaajille etuuden maksaa kyseiseltä ajalta työnantaja. Suomessa yrittäjän sairausajan karenssi lyhenee. Yrittäjien eläkelain (YEL) mukaan vakuutetuille yrittäjille korvataan osa sairauspäivärahan omavastuuajasta 1.4.2006 alkaen. Säännöstä sovelletaan takautuvasti 1. päivästä tammikuuta 2006 lukien. Yrittäjän oikeus sairauspäivärahaan alkaa, kun hakijan työkyvyttömyys on kestänyt sairastumispäivän ja sitä seuraavat kolme arkipäivää. Maatalousyrittäjällä karenssiaika on neljä päivää.

Ruotsissa yrittäjä voi valita karenssiajan pituuden. Sairausvakuutusmaksu on puolestaan riippuvainen valitun karenssiajan pituudesta. Mikäli karenssiaikaa ei ole, on maksu 11,12 prosenttia, kolmen päivän karenssiajalla maksu on 8,92 prosenttia ja 30 päivän karenssiajalla 7,72 prosenttia. Työnantajan maksu oli vastaavasti 10,15 prosenttia vuonna 2005.

Tanskassa sairauspäivärahaa maksetaan yrittäjälle kahden viikon odotusajan jälkeen. Palkansaajalle päiväraha maksetaan ensimmäisestä sairauspäivästä alkaen. Itsenäiset ammatinharjoittajat voivat maksaa vapaaehtoisia lisävakuutusmaksuja saadakseen päivärahaa ensimmäisen kahden viikon aikana sairauden alkamisesta. Vakuutuksen tason voi valita siten, että se kattaa täyden tason tai 2/3 tason. Lisäksi voi valita, saako sairauspäivärahaa kolmannesta vai ensimmäisestä sairauspäivästä alkaen.

Norjassa yrittäjät kuuluvat yleiseen järjestelmään, mutta eivät ole oikeutettuja sairauspäivärahaan 16 ensimmäiseltä sairauspäivältä. Karenssin jälkeen yrittäjä saa sairauspäivärahaa 248 päivältä. Palkansaajalla ei ole karenssia ja sairauspäivärahaa maksetaan 260 päivän ajan. Sairauspäivärahan korvaussuhde yrittäjällä on lisäksi selvästi matalampi: 65 prosenttia, kun se työntekijöillä on 100 prosenttia. Maksamalla vapaaehtoista lisämaksua voi yrittäjä saada sairauspäivärahaa 65 prosentin korvaussuhteella ilman karenssia tai 100 prosentin korvaussuhteella 16 karenssipäivän jälkeen.

Britanniassa yrittäjille maksettava sairausvakuutus on tasasuuruinen etuus, samoin kuin palkansaajille. Palkansaajilla on mahdollisuus työnantajan maksamaan edellistä hivenen suurempaan tasasuuruiseen etuuteen (Statutory Sick Pay) ensimmäisen 28 viikon ajalta.

Unkarissa maanviljelijät eivät kuulu pakollisesti järjestelmään, mutta he voivat liittyä siihen vapaaehtoisesti (vrt. eläkevakuutus). Puolassa maatalousyrittäjillä on oma järjestelmänsä ja sairausvakuutukseen kuuluminen voi olla vapaaehtoista tai pakollista (ks. eläkevakuutus). Unkarissa ja Latviassa karenssiaika on 14 päivää ja Sloveniassa 30 päivää. Palkansaajille etuuden maksaa kyseiseltä ajalta työnantaja.

Itävallassa yrittäjät kuuluvat eri järjestelmään kuin palkansaajat. Yrittäjät on vakuutettu yrittäjien sosiaalivakuutuslaitoksessa tai maatalousyrittäjien sosiaalivakuutuslaitoksessa. Sairausvakuutusturva on pakollisen sairausvakuutuksen mukainen. Sairauspäiväraha määräytyy suhteessa ansioihin jonkin verran palkansaajien vastaavasta käytännöstä poiketen. Etuutta maksetaan kolmen karenssipäivän jälkeen 26 viikon ajan, kun palkansaajille sitä maksetaan 52 viikkoa. Osa vapaiden ammattien harjoittajista ei kuulu pakolliseen sairausvakuutukseen. Maatalousyrittäjien sairausvakuutuksesta ei makseta sairauspäivärahaa.

Ranskassa toisin kuin maan eläkejärjestelmässä kaikki muut kuin maataloudessa toimivat itsenäiset ammatinharjoittajat kuuluvat yhden ja saman sairaus- ja äitiysvakuutusjärjestelmän piiriin. Käsityöläis-, kauppa- tai teollisuustoimintaa harjoittavilla on oikeus päivärahaan samoin kuin palkansaajilla. Maanviljelijöille ei makseta sairauspäivärahaa.

Luxemburgissa yrittäjät saavat sairauspäivärahaa työkyvyttömyyden ilmoittamiskaudelta seuraavan kolmen kuukauden jälkeen. Palkansaajilla odotusaikojia ei ole.

Portugalissa puolestaan odotusaika on yrittäjillä 30 päivää, kun se palkansaajilla on 3 päivää. Lisäksi etuutta maksetaan 365 päivää, kun sitä palkansaajille maksetaan 1 095 päivää.

7.2 Yrittäjät kuuluvat lakisääteiseen sairausvakuutukseen rajoitetuin osin tai sitä ei ole

– Alankomaat, Belgia, Espanja, Irlanti, Italia, Kreikka, Liechtenstein, Liettua, Puola, Saksa, Sveitsi ja Tšekki

Belgiassa yrittäjillä on oma pakollinen sosiaaliturvajärjestelmä. Yrittäjät ovat terveydenhoidon osalta pakollisesti vakuutettuja vain suurten riskien varalta (mm. sairaalahoito, erikoishoidot, huomattavat leikkaukset, syövän hoito, synnytykseen liittyvä hoito, laboratoriotutkimukset, toiminnallinen ja ammatillinen kuntoutus). Yrittäjä voi ottaa vapaaehtoisen lisävakuutuksen keskinäisestä vakuutuskassastaan pienten riskien (esim. tavanomaiset hoidot, hammashoito) varalle. Vapaaehtoisen vakuutuksen hinta on 50 €/kk ja sen voi vähentää verotuksessa. Yrittäjille maksettava sairauspäiväraha on tasasuuruinen. Etuutta ei makseta ensimmäiseltä työkyvyttömyyskuukaudelta.

Espanjassa yrittäjät ovat oikeutettuja sairauspäivärahaan, mikäli he ovat tehneet tätä koskevia vapaaehtoisia järjestelyjä ja maksaneet työkyvyttömyyden eli sairauden ja tapaturman (ks. tapaturmavakuutus) kattavat vakuutusmaksut. Yrittäjien erityisjärjestelmistä maksettava sairauspäiväraha on verrattavissa palkansaajien yleiseen järjestelmään. Maanviljelijöiden sosiaalivakuutusmaksun suuruus määräytyy prosenttiosuutena sosiaaliturvamaksun perusteesta. Maksuperuste on 596,70 € kuukaudessa ja maksettava osuus tästä perusteesta oli 18,75 prosenttia vuonna 2004. Työtapaturma- ja ammattitaudin kattava vakuutus nosti maksua yhdellä prosenttiyksiköllä ja sairauspäivärahan kattava vakuutus nosti maksua 4,35 prosenttiyksikköä. Muilla yrittäjillä sosiaalivakuutusmaksu oli 26,5 prosenttia määritellyistä tuloista. Sairausvakuutuksen kattava vakuutus nosti maksua 3,3 prosenttiyksikköä.

Sveitsissä ei ole lakisääteistä sairausvakuutusta, mutta sen voi ottaa vapaaehtoisesti henkilö, joka on 15–64-vuotias ja asuu tai työskentelee Sveitsissä. Liettuaassa, Puolassa, Tshekissä ja Liechtensteinissa yrittäjillä ei ole pakollista sairausvakuutusta, mutta he voivat liittyä laki-sääteiseen sairausvakuutukseen vapaaehtoisesti.

Alankomaissa, Irlannissa, Italiassa ja Kreikassa itsenäisille ammatinharjoittajille ei makseta sairausvakuutuksen päivärahoja. Saksassa pakollinen yleinen sairausvakuutus on vain osalla yrittäjistä (esim. toimittajat ja kirjailijat). Saksassa yrittäjä ei ole myöskään voinut vuoden 1989 jälkeen liittyä vapaaehtoisesti lakisääteiseen sairausvakuutukseen (vrt. eläke- ja tapaturmavakuutus). Saksassa sairausvakuutus on pakollinen niille palkansaajille, joiden ansiotulot alittavat palkkakaton, joka on noin 4 000 euroa kuukaudessa. Ne uudet yrittäjät jotka ovat aikaisemmin olleet palkansaajia, voivat halutessaan vapaaehtoisesti vakuuttamalla pitää aikaisemman sairauspäivärahajärjestelmän. Maksujen suuruus lasketaan tuloista ja kaikki perheenjäsenet kuuluvat automaattisesti järjestelmään, kunhan heidän omat tulonsa eivät ylitä 335 €/kk. Toinen vaihtoehto on hankkia sairausvakuutus yksityisiltä markkinoilta, jossa turvan laajuuden voi itse valita. Perheenjäsenet eivät kuulu tällöin automaattisesti mukaan järjestelmään. Yksityisestä turvajärjestelmästä ei kuitenkaan voi enää palata takaisin julkisen järjestelmän piiriin samassa työssä jatkaen. Vanhoja yrittäjiä kehoitetaan pysymään julkisessa järjestelmässä korkeiden siirtokustannusten vuoksi.

8 Lakisääteinen työttömyysturva

Yrittäjiä ei yleensä ole vakuutettu työttömyyden varalta. Vanhoista EU-maista Suomen lisäksi ainoastaan Luxemburgissa, Ruotsissa ja Tanskassa yrittäjillä on oikeus työttömyysturvaan. Näistäkin maista Tanskassa työttömyysvakuutus on vapaaehtoinen samoin kuin ansiosidonnainen työttömyysvakuutus Ruotsissa ja Suomessa.

Uusissa jäsenmaissa työttömyysvakuutus kattaa yrittäjät Kyprosta, Latviaa, Maltaa ja Unkaria lukuun ottamatta. Sloveniassa vakuutus ei ole yrittäjille pakollinen, mutta heillä on mahdollisuus liittyä siihen vapaaehtoisesti. Puolassa maanviljelijöiden sosiaaliturva ei sisällä työttömyysvakuutusta. Virossa yrittäjillä on mahdollisuus vain valtion työttömyysavustukseen. Unkarissa yrittäjällä on mahdollisuus osallistua työllistymisohjelmiin ja saada sosiaaliavustusta.

Yrittäjien kohdalla näyttäisi vallitsevana piirteenä olevan ajatus siitä, että työttömyys on itse aiheutettua ja yrittäjien tulee täten kantaa vastuu työttömyydestään: ”being self-employed implies accepting a risk”.

Taulukko 5. Yrittäjien lakisääteinen työttömyysturva.

Alankomaat	Ei ole
Belgia	Ei, mutta yrittäjillä on erityinen sosiaalivakuutus konkurssitapauksessa. Yrittäjällä on tietyin ehdoin mahdollisuus saada taloudellista tukea kuuden kuukauden ajan.
Espanja	Ei ole
Irlanti	Ei ole
Islanti	Yleinen järjestelmä, sama kuin palkansaajilla
Iso-Britannia	Ei ole, mutta voivat hakea tuloperusteista avustusta.
Italia	Ei ole
Itävalta	Ei ole
Kreikka	Ei ole
Kypros	Ei ole
Latvia	Ei ole
Liechtenstein	Ei ole
Liettua	Vapaaehtoinen
Luxemburg	Kyllä, vaaditaan vähintään viiden vuoden pakollinen vakuutusturva.
Malta	Ei ole
Norja	Ei ole, mutta kalastajilla on laajennettujen oikeuksien takia pakollinen työttömyysturva.
Portugali	Ei ole
Puola	Vapaaehtoinen, samat säännöt kuin palkansaajilla. Maanviljelijöillä ei ole oikeutta työttömyysturvaan.
Ranska	Ei ole
Ruotsi	Vapaaehtoinen, mahdollisuus hakea myös työttömyysavustusetuisuuksia
Saksa	Ei ole
Slovakia	Yleinen järjestelmä, ei saa olla yrittäjätoimintaa ja vaaditaan aikaisempaa vakuutuskautta
Slovenia	Vapaaehtoinen.
Suomi	Yleinen työttömyysturva (peruspäiväraha). Vapaaehtoinen ansiopäiväraha
Sveitsi	Ei ole

Tanska	Vapaaehtoinen, yrittäjillä on oma työttömyyskassa. Samat oikeudet kuin palkansaajilla, paitsi karenssiaika 4 viikkoa.
Tshekki	Kyllä
Unkari	Ei työttömyysturvaa, mutta mahdollisuus osallistua työllistymisohjelmiin ja saada sosiaaliavustusta.
Viro	Ei työttömyysturvaa, mutta voivat olla oikeutettuja saamaan valtion työttömyysavustusjärjestelmän etuja.

9 Lopuksi

Yleisenä suuntauksena voi pitää palkansaajien ja yrittäjien sosiaaliturvan integroitumista toisiaan lähemmäksi. Yrittäjän sosiaaliturva ei ole erinäisistä syistä johtuen vielä palkansaajien tasolla, mutta erityisesti yrittäjien eläketurvan parantaminen on nostettu useissa maissa yhdeksi tärkeäksi strategiseksi kohteeksi. Luvun lopussa taulukkoon 6 on koottu yhteen katsauksessa aiemmin esitetyt taulukot. Euroopassa eläketurva on järjestetty pääosin kattavasti joko kuulumalla yleiseen lakisääteiseen järjestelmään tai ammattikohtaisiin järjestelmiin. Eläketurva on voitu järjestää samalla lailla kuin palkansaajilla, ja pelkkä maassa asuimisperuste on osassa maita riittävä ehto eläkkeen saamiseksi. Joillakin ammattiryhmillä edut ovat palkansaajia rajoitetumpia tai vapaaehtoisuuteen perustuvia. Palkansaajien ja yrittäjien eläketurva voi olla myös erillään toisistaan. Yleensä tällaisissa maissa ammattiryhmillä on paljon omia erityiseläkejärjestelmiä, jotka poikkeavat huomattavasti keskenään.

Yrittäjien lakisääteisen tapaturmavakuutuksen kattavuus on selkeästi eläkevakuutusta vähäisempää. Useassa maassa yrittäjien lakisääteinen tapaturmavakuutus on vapaaehtoinen tai sitä ei ole järjestetty ollenkaan. Maatalousyrittäjät kuuluvat lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen pakollisesti useassa maassa.

Yrittäjät on yleensä suojattu ainakin jossain määrin pysyvää työkyvyttömyyttä varten. Useimmissa maissa työkyvyttömyysturva on pakollinen ja perustuu yleiseen järjestelmään. Ainoastaan Irlannissa ei yrittäjällä ole työkyvyttömyysturvaa. Yleensä työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi yrittäjän on täytynyt ensin saada sairauspäivärahaa täysi määrä

Lakisääteisen sairausvakuutuksen osalta yrittäjillä on useassa maassa yleensä huomattavasti pidemmät karenssiajat kuin palkansaajilla. Suomessa yrittäjän sairausajan karenssi lyhenee. Yrittäjien eläkelain (YEL) mukaan vakuutetuille yrittäjille korvataan osa sairauspäivärahan omavastuuajasta 1.4.2006 alkaen. Säännöstä sovelletaan takautuvasti 1. päivästä tammikuuta 2006 lukien. Yrittäjän oikeus sairauspäivärahaan alkaa, kun hakijan työkyvyttömyys on kestänyt sairastumispäivän ja sitä seuraavat kolme arkipäivää.

Yrittäjien alivakuuttamisesta on tullut vakava ongelma, vaikka monet EU:n jäsenmaat ovat korottaneet tai korottamassa vähimmäismaksutasoa ja muita eläkkeen määräytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Kuitenkin vähimmäismaksutason korottaminen ei muuta itse ongelmaa, yrittäjät pitäisi saada ymmärtämään kuinka tärkeää olisi maksaa eläkemaksut oikeiden tulojen mukaan eikä ainoastaan vähimmäisvaatimusten mukaisesti. Tulevia tuloja on toki hankala tarkkaan arvioida, mutta yleisenä trendinä näyttäisi olevan ainoastaan vähimmäisvaatimusten tai hieman sen ylittävän tason vakuuttaminen. Suomessakin maksujen joustavuuden lisäämisen odotetaan auttavan alivakuuttamiseen, sillä aikaisemmin maksujen muuttaminen on ollut hankalaa jälkikäteen. Varsinkin eläketurvan osalta olisi tärkeää luoda

järjestelmä, jossa palkansaajasta yrittäjäksi ja päinvastoin siirtyminen olisi tehty mahdollisimman läpinäkyväksi ja tasapuoliseksi.

Monet yrittäjät pitävät lakisääteistä työeläketurvaa liian kalliina. Yrittäjät määrittelevät työeläkkeidensä perusteena olevan YEL-työtulon keskimäärin matalammaksi kuin työntekijöiden keskitulot, joten heidän eläkkeensäkin ovat pienempiä kuin palkansaajien. Osa yrittäjistä on tipahtanut näin työttömyys- ja sosiaaliturvan piiristä. Vuodenvaihteessa voimaan tullut YEL-työtulon jousto voi tuoda korjausta asiaan.

Taulukko 6. Yrittäjien lakisääteinen sosiaaliturva.

	Eläkevakuutus		Tapaturma- vakuutus	Sairaus- vakuutus	Työttömyys- turva
	yleinen	erillinen			
Alankomaat	x				
Belgia		x		x	
Espanja		x	v, mv	v	
Irlanti	x				
Islanti	x		x	x	x
Iso-Britannia	x			x	
Italia		x	x		
Itävalta	x	x	x	x, me	
Kreikka		x	x		
Kypros	x			x	
Latvia	x			x	
Liechtenstein	x		x		
Liettua	x			v	v
Luxemburg	x		x	x	x
Malta	x		x	x	
Norja	x		v, mx	x	(mx)
Portugali	x		x	x	
Puola	x	mx	x	v	v
Ranska		x	v, mx	x, me	
Ruotsi	x		x	x	v
Saksa		x	x, v, mx	x, me	
Slovakia	x			x	x
Slovenia	x		x	x	
Suomi	x		v, mx	x	x, v
Sveitsi	x		v	v	
Tanska	x		v, mx	x	v
Tshekki	x			v	x
Unkari	x, mv		x	x, mv	
Viro	x			x	

x = kyllä

v = vapaaehtoinen

mx = maatalousyrittäjällä lakisääteinen

mv = maatalousyrittäjällä vapaaehtoinen

me = ei koske maatalousyrittäjiä

Lähteet

Bach Jarna. 2004. Vanhuuseläkejärjestelmät uusissa EU-maissa. Eläketurvakeskuksen katsauksia 2004:8.

Euroopan unionissa liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeudet. Työllisyys & Sosiaalasiat. Euroopan komissio. 2002.

Global Entrepreneurship Monitor 2004, Executive Report. Acs, Zoltan J. & Arenius, Pia & Hay, Michael & Minniti, Maria. Babson College and London Business School, 2005.

Global Entrepreneurship Monitor, GEM 2004: Suomen yrittäjyysaktiivisuustutkimuksen keskeisiä tuloksia. Suomen lehdistötiedote 24.1.2005.

Hyrkkänen Raili. 2004. Yrittäjät ja joustavan eläkeiän mahdollisuudet. Teoksessa: Tuominen, Eila (toim.) Eläkeuudistus ja ikääntyvien työssä jatkamisaikeet. Eläketurvakeskuksen raportteja 37.

Laitinen-Kuikka Sini, Bach Jarna ja Vidlund Mika. 2002. Eläketurva Länsi-Euroopassa 2002. Eläketurvakeskus.

Lundqvist Bo. 1995. EU-maissa yrittäjien eläketurva epäyhtenäinen. Työeläke-lehti 2/95.

Missoc, Mutual information system on social protection 2004. Social Protection in the Member States of the European Union, of the European Economic Area and in Switzerland. Employment & social Affairs. European Commission.

de Muijnck Jorine, Vroonhof Paul and Snijders Jacqueline. Zoetermeer, December 2003. Second career. Self Employment and becoming an entrepreneur as a second career for dependent employees. Final report. EIM Business & Policy Research.

National strategy reports (2005): adequate and sustainable pension systems. European Commission. Employment and Social Affairs.

http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_protection/pensions_en.htm

OECD Factbook 2005, Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD. ISBN 92-64-01869-7.

Schoukens Paul. 2000. Comparison of the Social Security Law for Self-Employed Persons in the Member-States of the European Union. Changing Work Patterns and Social Security, Den Haag-Londen-Boston, Kluwer Law International, 2000, 63–98.

Trends in Social Security, an international update No. 3. 2005. International Social Security Association.

Yrittäjien sosiaaliturva 2004 -työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2005:12. Helsinki 2005.

Yrittäjillä selvästi pienemmät työeläkkeet kuin palkansaajilla. Turun Sanomat. 5.7.2005.

Kansainvälinen eläketieto, eläketurvakeskuksen kotisivujen kansainvälisen eläketiedon osio. www.etk.fi

Eläketurvakeskuksen ajankohtaiskatsaukset vuonna 2006

1/2006 Yrittäjien lakisääteinen sosiaaliturva Euroopassa

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puhelin 010 7511

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Tfn 010 7511 Fax (09) 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 ELÄKETURVAKESKUS
Finland
Tel. +358 10 7511
Fax +358 9 148 1172

www.etk.fi